HENRI H. STAHL

CULTURA SATELOR

CUM TREBUE ÎNȚELEASĂ

CLUJ
EDITURA REVISTEI „SATUL ȘI ȘCOALA"
1934

I.

ŞCOALA, CULTURA ŞI MEDIUL SOCIAL

Fiecare meseriaş îşi are deformările sale profesionale. După cum braţul drept al fierarului, tot lovind cu barosul în ilău, creşte disproporţionat de mare faţă de stângul, tot aşa şi mintea meseriaşului dascăl se deformează, şi ajunge să crează că orişice cultură stă în buchea scrisă, învăţarea acestor buchi scrise însemnând ridicarea pe treptele culturii. Şcoala apare deci acestora, ca singura cale, — şi o cale fără greş — spre o „culturalizare" a oamenilor. Invăţătorul e obişnuit să ia un copil mic neînvăţat şi să-l crească la carte, după regulele pedagogiei. I se pare deci firesc ca şi faţă de toată obştia omenească, să poată face uşor şi cu aceleaşi mijloace ale unei pedagogii, care va fi de data acea-

sta o „pedagogie socială", creşterea ei la cultură.

Ceva adevăr se află în această credință. Dar aceasta nu înseamnă că ea este pe deplin dreaptă şi că am greşit numind-o o „deformare profesională", care poate fi foarte primejdioasă în anumite împrejurări.

Să încercăm a privi dincolo de acele deprinderi de gândire, pe care le-am căpătat crescând noi înşine în şcoli şi făcându-ne meseria de dascăli în ele şi să ne reamintim lucruri pe care, dealtfel, le ştim cu toţii în teorie, însă le uităm prea des în practică.

* * *

Intre mediul social şi mediul școlar, sunt deosebiri de fire foarte adânci. Copilul învaţă ceea ce îi este lui folositor în viaţă, mai întâi în legătură nemijlocită cu părinţii și semenii lui de traiu, prin simplul fapt al creşterii în preajma lor. El poate fi dat însă în grija specială a cuiva, care nu are altă treabă decât să-l învețe sistematic ceea ce altfel ar fi învăţat dezordonat, sau nu ar fi învăţat de loc. Acesta este dealtfel rostul sociologic al şcoalei şi al pedagogului: a fi ajutători conştienţi ai procesului acestuia de trecere a u-

nei culturi, de la o generaţie la alta, în sânul unui aceluiaş grup social. Pentru a se ajunge la acest scop, regulele pedagogiei sunt absolut suficiente şi deplin satisfăcătoare.

Insă dascălul mai are şi o altă menire: aceea de a ajuta la ridicarea culturală a grupului social întreg. Desigur procesul de ridicare pe treptele culturii se naşte de la sine, în orice societate, fără amestecul dascălului. Insă acesta educând pentru mai târziu pe copiii oamenilor maturi, poate fi de un folos nepreţuit, pentru că mai repede creşti la lucruri bune copii neînvăţaţi, decât să scoţi din vechile lor deprinderi pe oamenii în toată firea. Iată de ce este atât de normală pornirea pedagogului de a fi nu numai un ajutător al trecerii tradiţionale a zestrii de cultură de la o generaţie la alta, ci şi un deschizător de drumuri noi şi un îndemn spre o ridicare spre mai înaltă cultură, pentru toţi semenii lui.

Suntem aci la o răscruce primejdioasă a problemei, căci sunt împrejurări care pot duce sistematic pe dascălii unui grup social oarecare, la greşală, în privinţa alegerii idealului cultural pe care trebue să-l propovăduiască. Şi anume, în de-

cursul istoriei se poate întâmpla ca un neam să se despartă în două categorii sociale. Să ne gândim de pildă la țara noastră, unde o lume a orașelor, în care s'a adunat toată vieața de stat, este adânc deosebită de o altă lume, a satelor. Lumea orașelor are o cultură cărturărească, scrisă; lumea satelor are o cultură tradițională, nescrisă, statornică și legată adânc de nevoile vieții populare, însă nesupusă unei ridicări de la sine însăși.

Aceste două culturi, a orașelor și a satului, pot trăi fără legături între ele, fiecare urmându-și calea ei deosebită. Cărturarii pot să nu voiască a împărtăși și pe alții la cultura lor. E cunoscută pilda Chinei, țară de străveche cultură, dar a cărei cultură înaltă e exclusiv rezervată „mandarinilor". Ori și cine poate învăța în China, însă învățarea înseamnă părăsirea categoriei sociale de origine și intrarea în casta funcționărească a statului. Cartea nu folosește la nimic altceva decât la examenele oficiale de stat, pe care cineva le poate trece, până la sfârșitul vieții lui, pe măsură ce se ridică în grade ierarhice, administrative. Această carte pe care o învață ei, nu este o carte de folos vieții. E

vorba numai de ținerea în minte pe dinafară a unor centenare scrieri pe care, generații după generații, le-au urlat în cor școlarii chinezi, fără să-l doară pe cineva că din acele cărți nimic nu se înțelege și nimic nu vine ca un ajutor pentru massele cele largi ale norodului.

Nu este acesta cazul țării noastre. Țară democrată fiind, cu zdrobitoare majoritate țărănească, pentru noi se pune neapărat problema unei ridicări în cultură a acestor masse, țărănești. Cultura noastră nu poate rămâne rezervată numai unei singure categorii de oameni; deprinderea ei nu trebue să însemne părăsirea categoriei de origină și intrarea în aristocrația conducătoare a statului, ci cultura trebue să fie bunul tuturor cetățenilor.

Anumită concluzie logică este de tras din această constatare și anume aceea că *o cultură populară trebue să fie făcută pe măsura nevoilor populare*. Cu alte cuvinte, este o greșală de neiertat dacă am voi să răspândim cultura noastră orășenească, așa cum este ea, potrivită nevoilor orașului și vieții administrative de stat, în lumea satelor. Trebue să ne dăm seama că avem aci de a face cu două medii sociale cu totul deo-

sebite şi că ridicarea culturală a satului nu se poate face prin trimiterea la şcoală a întreg poporului acestuia de ţărani. Sunt alte legături mai adânci, între cultura cărturărească şi cultura populară, care trebue să fie stabilite şi alte metode de întrebuinţat decât acelea spre care în chip firesc este aplecat cel care din meserie, este pedagog dascăl.

Ar trebui de pildă, înainte de a ne stabili idealul de cultură populară, să ne întrebăm foarte atent asupra relaţiilor care trebue să existe între cele două culturi. O asemenea cercetare atentă ne-ar duce la concluzia că fiecare din ele îşi are rostul ei şi că e neapărată nevoie, ca să le sprijinim una pe alta: cărturăria înaltă îşi poate pierde orice sens, dacă se înalţă prea sus, rupându-şi rădăcinile din pământul marilor masse (şi lucrul e cu atât mai adevărat pentru poporul nostru, care e curat românesc numai în păturile sale ţărăneşti); iar pe de altă parte, cultura tradiţională a satelor poate sta pe loc şi muri secătuită, dacă noi izvoare culturale nu vin să o învioreze.

Din nenorocire o înţelegere adevărată a problemei, a lipsit. Când statul şi-a început opera sa de culturalizare, a găsit cu mult mai lesnicios lucru să caute a răspândi cultura păturii conducătoare „superioare" în întreaga massă dispreţuită a cetăţenilor. Şcoala deci, încetează astfel de a fi un simplu ajutător tehnic al procesului de trecere a bunurilor culturale de la o generaţie la alta, în sânul aceleiaşi grupe sociale, ci vrea să fie instrumentul trecerii unei culturi, dela o grupă socială la alta, adică *unealta prin care statul va căuta să răspândească şi la sate cultura oraşelor*. Cum însă această cultură a oraşelor este o cultură de buche scrisă, cartea, abecedarul, şcoala şi biblioteca vor apărea drept salvatoare, metodele pedagogiei şcolare drept singurele cu putinţă, iar proporţia dintre „analfabeţi" şi alfabeţi, semnul vădit al gradului de culturalizare a satelor.

Dispreţul faţă de sat, necunoaşterea ruşinoasă a culturii lui şi nevoilor lui se împerechiază astfel cu sentimentul de autoadmirare, al „apostolului cultural". Iar dascălii, care au fost şi ei crescuţi la un ideal cultural orăşenesc, îşi văd întărită încă şi mai mult, din pricina împrejurărilor sociale în care trăesc, deformarea profesională de care vorbeam la început: şi ei ajung uneori

să creadă că poporul românesc, care a creiat splendida civilizaţie ţărănească a poeziei şi cântecului popular, a formelor juridice de surprinzătoare noutate, a obiceiurilor şi deprinderilor de viaţă socială, cum nu au alte popoare, merită desigur să fie preaslăvit, la şedinţe festive şi comemorative, în cari, cu tremolo în glas, fiecare cuvântător se va simţi dator să vorbească despre „Doină“ şi despre „Mioriţa“. Insă în fundul sufletelor rămâne pentru toată lumea, ca ceva bine înţeles, faptul că acest popor românesc este prost şi primitiv. De la el n'avem nimic de învăţat, ci dimpotrivă noi pe el trebue să-l învăţăm, ca pe un copil mic, abecedarul culturii orăşeneşti. Dascălul cu cartea în mână, carte în care stă scrisă cultura oraşelor, apare deci tuturora ca un om al prezentului şi al viitorului; iar în umbra lui, satul nu e decât o rămăşiţă dureroasă a unor vremi pe care, cât mai repede şi cât mai fără urmă, trebue să le ştergem până şi din amintirea noastră.

Când constaţi însă conflictul acut care s'a născut între Şcoală şi Sat, mai ales numărul spăimântător de analfabeţi pe care îi avem şi când ştii faptul grav, pe care îl poate con-

stata oricine îşi dă osteneala să trăiască vieaţa satelor, al atâtor „alfabeţi“ oficiali, dar analfabeţi de fapt, care adică au ştiut carte la ieşirea din şcoală, dar care au uitat-o de atunci ca nefiindu-le folositoare, te opreşti singur în loc şi te întrebi: Oare, în adevăr, nu ar fi sătenii, iar nu dascălii, în greşală? Nu o fi poporul românesc duşman oricărei culturi? Şi nu e deci de datoria noastră se mergem, cu mai multă îndărătnicie încă, pe aceeaşi cale veche?

Ei bine, dacă există o vină criminală faţă de cultura noastră şi poporul acesta românesc, apoi fără îndoială ar fi să credem aşa! Nu poporul este lipsit de putinţele culturii, ci noi, cărturarii oraşelor, tare greşiţi am fost faţă de ei, atuncia când le-am asasinat, prin falsa noastră „culturalizare“, vechea lor cultură, fără măcar să o înlocuim cu altceva cel puţin, măcar tot aşa de bun.

—

II.

FALSA CULTURĂ LA SATE

După cum arătam mai înainte, încercarea oamenilor noştri de cultură faţă de sat a fost greşită: ea tindea la impunerea, prin şcoală, a unui fel de cultură care nu avea nimic de a face cu satul. Cultura orăşenească, pentru a putea trece la sat, trebueşte de aceea să-şi schimbe întrucâtva înfăţişarea, să fie altceva decât cultura oraşului, iar nu numai exact cultura oraşului în formele sale copilăreşti, căci avem de a face şi la sat cu oameni deplini şi maturi, nu cu copii.

Lucrul acesta este drept în orişice ţară. La noi însă e cu atât mai drept, cu cât însăşi cultura oraşelor nu este totdeauna o cultură pe care o putem primi aşa cum este. Este un lucru îndeobşte ştiut că în Vechiul Regat, pe la mijlocul veacului trecut, generaţia de tineri luptători pentru

înfăptuirea unei Românii noi, au avut greşelile lor: au făcut desigur o Românie nouă, însă au făcut-o după modelul alcătuirilor de stat din Occident, fără să ţie seama că o Românie veche, care nu era de loc de dispreţuit, dăinuia încă. Creările acestea de state din piatră seacă, nu se pot face desăvârşit, căci imitaţia rămâne imitaţie şi vieaţa adevărată a poporului răzbate totuşi din dedesupturile acelea unde e silită să mocnească.

In domeniul culturii orăşeneşti s'a lucrat în voie. Ne-am putut face Universităţi, şcoli înalte, Academii, de ştiinţă şi de artă, care aveau drept scop să ajungă pe cele din Apus. Uneori le-am şi ajuns, ba le-am şi întrecut. Insă preţul pe care l-am plătit a fost poate prea scump: cultura noastră orăşenească este o cultură străină de firea noastră. Nu vorbesc de munca marilor noştri cărturari. Aceia, tocmai pentru că sunt mari, au păstrat legăturile cu faptele de aci şi au lucrat pentru ele. Dar şcoala noastră, în vieaţa ei de zi la zi, a fost creatoarea unor oameni care nu au fost în stare să nască o cultură vie, ci au trebuit veşnic să ţie în faţa ochilor, modelul apusean de imitat. Nu are cineva de-

cât să citească o gazetă bucureşteană, pentru ca să se lămurească de ce e în stare să dea şcoala noastră: într'o limbă asemănătoare cu un esperanto franţuzit, se vorbeşte despre probleme care nu ne dor pe noi, şi care nu mai seamănă cu nimic din ce ar putea fi pe înţelesul unui român nestricat de şcoala noastră de manual abstract, fără legătură cu împrejurările de aici.

La fel şi în Transilvania: şcoala de aci a fost — şi fără să vrem a supăra pe cineva — uneori mai este încă, o şcoală făcută în duh unguresc. E atât de firesc! Stăpânirea ungurească putea să controleze aceste şcoli. Le putea integra unui întreg sistem şcolar, făcut pe măsura nevoilor lor şi în dorinţa de a unguriza măcar pe intelectualii care treceau prin mâna lor. Şi fără îndoială au reuşit, într'o oarecare măsură. După cum suntem noi, regăţenii, franţuziţi, aşa sunt transilvănenii ungurizaţi, precum şi basarabenii rusificaţi: nu în ceea ce priveşte sentimentul naţional, nici în ceea ce priveşte limba, dar uneori în ceea ce priveşte duhul, psihologia şi lucrurile acelea de taină ale unui suflet, care te fac să fii o făptură sau altă făptură.

Ei bine, dacă aşa stau lucrurile, vă daţi seama uşor ce ar însemna să trecem de-a-dreptul cultura noastră orăşenească, satelor. Generaţii întregi, neamul acesta a fost în dureroasa situaţie de a-şi găsi în analfabetism un loc de scăpare a firii sale naţionale; ţăranul a rămas acelaşi, în Transilvania ca în Vechiul Regat şi în Basarabia, aşa cum apucase să fie şi aşa cum trebue să rămână, adică nestricat de un suflet străin lui. Astăzi când suntem în măsură de a da acestor ţărani *cultura lor,* suntem datori să o facem. Insă trebue să o facem aşa cum trebue. Căci dacă este vorba să le trecem şi lor învăţătura pe care noi orăşenii am făcut-o, greşit, pentru noi înşine, ori am primit-o de-a-gata dela alţii, mai bine ar fi să nu ne mai apucăm de lucru. Dacă este vorba să facem cum am făcut până acuma, adică să socotim clasele primare rurale drept clase pregătitoare ale unui curs liceal, la rândul lui pregătitor pentru universitate, ca şi cum am vrea să scoatem din toţi Românii licenţiaţi ori doctori, atunci în zadar au mai venit şi timpurile acestea prielnice Românilor, căci se chiamă că noi nu am putut înţelege despre ce e vorba.

Căci, într'adevăr, cum putem noi

crede că se chiamă cultură, adică ridicare prin gând şi suflet mai înalt, toată munca noastră la sate, dacă ea porneşte de la judecata că singuri noi suntem culţi şi că ei, ţăranii, sunt datori să ne imite pe noi în toate celea? Bine i-ar părea cuiva să se întindă lumea neînchipuit de urîtă a mahalalelor şi la sate? Spoiala de cuvinte, prinse de ici şi de colo şi întrebuinţate anapoda, haina cenuşie a stambelor de oraş, cântecul tâmp al artiştilor de revistă, jocul din atmosfera îmbâcsită a saloanelor şi încrederea de sine bolnăvicioasă a omului care se socoteşte o fiinţă deosebită pentru că a lepădat portul, vorba şi obiceiurile lui şi ale părinţilor lui?

Şi acesta este rezultatul falsei culturi la sate. In loc ca să se simtă cultura printr'un grad mai mare de curăţenie trupească, printr'o mai bună gospodărire a casei, printr'o agricultură mai ridicată, printr'un dor de a citi cartea bună şi de a trage din ea foloasele ce le poate da, falsa cultură se întâlneşte peste tot în maimuţăreala sclifosită a oraşului. Iar „culturalul" la sate e un om care nu seamănă cu nimic: ţăran nu mai e, orăşan nu este încă şi nici nu poate fi; ceva aşa, cam la mijloc de

drum, cum îi stă omului mai rău; corcitură adică.

Imi aduc aminte de un asemenea „cultural" dintr'un sat basarabean. Mergeam cu el, pe jos, către un centru pe jumătate urbanizat din regiune. Vorbeam cu el de una şi de alta şi simţeam cum, astăzi încă, acest om, deşi bun Român, nu avea decât un singur ideal: oraşul! Insă oraşul acesta pentru el, era oraşul aşa cum îl apucase, adică un oraş rusesc. Odesa, era tot ce putea fi mai frumos pe lume. A trăi „inteligent", cum spunea el, însemna a trăi ca micii neguştori şi funcţionari de acolo, din oraşul unde apucase el să-şi facă armata şi să prindă puţină buche de carte. Mă uitam la el: îmbrăcămintea îi era, ceva mai proastă, tot aceea pe care, de-a-lungul Europei, o poţi vedea în nesfârşite exemplare lipsite de originalitate: o haină nemţească oarecare, de lăutar ţigan-pomanagiu. Cămaşa albă, însă fără guler, căci e greu să mergi pe drum cu guler. Mai bine îl păstrezi în buzunar şi la porţile târgului să-l pui şi să-ţi înnozi cravata, aşa cum a făcut el! Şi mi-aduc aminte şi de altul, din Transilvania, cu ochii întorşi tot spre oraşul, care era unguresc de astă dată. Acesta, drept e, avea

într'una guler! Şi mi-aduc aminte şi de mulţi alţii: toţi la fel, fără deosebire. Vorbind cu mine, orăşan, cazna lor era să fie „la înălţime", să-mi vorbească pe limba gazetelor şi a cărţilor şi să-şi arate superioritatea, dispreţuindu-şi consătenii ţărani, printre care, bine înţeles, aveau drepte rude frăţeşti. Nu o să uit mirarea lor când mă vedeau în sat stând de vorbă, îndelungi ceasuri, cu sătenii şi nu cu ei. Peste zi, treacă, meargă: eram folklorist şi trebuia să-mi fac meseria. Dar la orele de odihnă, trebuia să plec din mijlocul mojicilor proşti şi să viu printre ei, „culturalii". Căci aceasta este mentalitatea pe care din nefericire şcoala o creiază în elevii săi. Cei cari au făcut carte se rup de ceilalţi şi îşi schimbă felul lor de a fi. Rămân în mijlocul satului pentru că nu au încotro: oraşele sunt pline şi vremile grele. Dar rămân de nevoie şi îşi poartă de-a-lungul noroiului uliţelor de sat, o tristeţe de martir, ca a lui Ovidiu, gingaşul surghiunit în ţara sălbatecă a Sciţilor.

Ei bine, nu acesta trebue să fie rezultatul şcolii. Este nepermis, este o crimă ca şcoala să dea celor care au trecut prin ea, sentimentul de dispreţ faţă de semenii lor şi să-i

facă a se simţi exilaţi în mijlocul unei vieţi pe care totuşi trebue să o trăiască.

Dacă cineva este cărturar, lucrul trebue să se simtă, să se facă vădit în fapte. Eu nu cred că cineva e cult, prin faptul că limba îi e pocită şi haina de fabrică. Adevăratul cărturar munceşte pentru ridicarea satului lui; ajunge a fi el însuşi, în toată făptura lui un model şi un îndemn pentru ceilalţi. Cărturarul la sat nu are voie să fie altceva decât un ţăran atât de ridicat, încât să te bucuri la gândul că va veni vremea când toţi, prin cultură, vor fi aşa. Cultura lui nu trebue să-l îndepărteze de vieaţă, ci dimpotrivă să-l apropie de ea cu îndoite puteri. Abia atunci, când fiecare îşi va fi lămurit pentru el, ce poate face el, ţăran luminat, şi ce îi trebue lui ca să fie luminat, abia atunci când această cultură pe potriva nevoilor ţăranului va fi născută, o vom putea propovădui prin şcoală şi întinde în massele largi ale poporului.

Şi dacă acest lucru nu se va face, dacă vom încerca mai departe să turnăm, cu sila, în capul copiilor, lucruri pe care ei nu le vor putea folosi mai târziu în vieaţa lor de ţărani mai ridicaţi, din nou şcoala va

munci zadarnic: satul va rămâne cu ale lui, din bătrâni; şi ne vom bucura, pentru că *ale lui sunt frumoase şi cultura falsă n'are voie să le strice.* Iar absolvenţii de şcoală vor continua să crească numărul mare al făpturilor de râs, care sunt Ovizii surghiuniţi în ţara lor.

III.

ADEVĂRATA CULTURĂ SĂTEASCĂ

Dacă există o problemă a satelor noastre, dacă într'adevăr am reuşit, prin şcoală, să dăm naştere unor oameni care se simt străini în mijlocul satelor dispreţuite în care trăesc, dacă, faţă de caracterul teoretic şi străin de vieaţă al şcolii, analfabetismul ţărănesc apare de multe ori ca răspunsul cuiva aflat în legitimă apărare, ce ne rămâne de făcut? Mai putem oare nădăjdui o adevărată cultură sătească?

Desigur că da. Relele toate vin dintr'o greşită atitudine a noastră faţă de problemă şi ea se poate îndrepta. Îndreptarea nu poate fi decât aceasta: în loc de a pune în frunte şcoala, menită să reformeze total satul, să punem dimpotrivă satul; iar şcoala să nu rămâie decât o unealtă

în slujba satului. Cu alte cuvinte, satul nu este o hârtie albă pe care putem scrie orişice, satul nu este un câmp de experienţă pe care putem încerca orişice culturalizare voim, ci satul este o realitate copleşitoare, care ea singură pune probleme, pe care noi datori suntem să le cunoaştem întâi şi să le rezolvim apoi.

Trebueşte deci să recunoaştem cinstit şi de la început, că nu avem o cultură gata făcută şi bună de a fi dusă la sat, aceeaşi pretutindeni, ca şi când cultura ar fi un lucru străin de sat, o marfă orăşenească pe care am importa-o acolo pe căile „culturalizării", — ca să întrebuinţăm acest cuvânt, neplăcut şi ca sunet şi ca înţeles. Orişice om care ştie ce înseamnă cultura şi care cunoaşte satul, este dator să se ridice cu putere împotriva acestei culturalizări silite, pornită exclusiv de la centru. Rezultatul ei nu este altul decât mitocănizarea satelor noastre. Mitocănie, ştiţi ce înseamnă: este o vieaţă de mitoc. Mânăstirile mari au „mitocuri", adică centre mai mici călugăreşti, aflate în subordine. Cei cari trăesc în mitocuri sunt „mitocani" în sensul cel rău al cuvântului, pentru că vieaţa lor nu este de sine stătătoare ci se alcătueşte din maimuţăreala vieţii centrului mânăstiresc. Astfel şi oraşele noastre, în măsura în care au ca ideal imitarea unui model străin, sunt mitocăneşti. Mahalalele oraşelor acestora, la rândul lor, sunt locuri de mitocănie de gradul al doilea, de mitocuri ale mitocurilor. Voim oare să contribuim conştient la transformarea satelor noastre în mitocuri ale mahalalelor noastre, voim oare ca mitocănia noastră orăşenească să se lăţească, ajunsă la gradul al treilea, pe tot întinsul ţării româneşti?

Să-şi aducă aminte, orişicine a trecut prin sate şi care mai păstrează încă în el simţământul frumosului şi al sănătosului sufletesc, de jalnica privelişte a Duminecelor, în care se strâng ţărăncile îmbrăcate în muselin fistichiu, boite pe faţă, tunse à la garçon, cu pantofi „luchianz", jucând foxtrot, şimiuri şi „tangăuri", cu flăcăi îmbrăcaţi pe jumătate militari, pe jumătate civili! Să-şi aducă aminte, oricine a fost cândva fermecat de puternica sonoritate a limbii româneşti, cu splendidă şi originală închegare sintaxică, de vorbirea „cărăită" şi „păsărească" a celor crescuţi, astăzi, în preajma falsei culturi. Dacă ne doare pierderea puterilor de creare ale neamului acestuia, din

pricina intelectualilor crescuţi fals la o falsă cultură, ar fi de neiertat dacă nu ne-ar îndurera până peste măsură mitocănizarea satului întreg.

Aci e toată greutatea problemei. Dar tot aci e şi capătul de fir care ne poate ajuta la deslegarea ei. De obicei, acel care se simte „apostol cultural" nu are timp să ia aminte la asemenea probleme. Apostolul cultural trăeşte în oraşe, mai cu deosebire în Bucureşti, în preajma Ministerelor. De acolo, de la înălţimea ameţitoare a propriei lui trufii, el îşi îndeplineşte misiunea lui de îndrumător al poporului. Scoate gazete şi reviste în care, adresându-se ţăranilor, se simte obligat să-şi schimonosească vorba, aşa cum fac părinţii faţă de copiii lor mici şi răsfăţaţi, în loc să grăiască vorba bărbătească, spusă de la om întreg la om întreg. Apostolul cultural profesionist crede apoi că are dreptul să facă morală îngăduitoare proştilor de ţărani, cu tonul dascălului de grădini froebeliene, uitând că menirea cărturarului adevărat e alta şi anume, să fie de folos cu fapta. Apostolul cultural mai scrie şi cărţi şi editează biblioteci populare în care se tipăresc o sumedenie de opere ridicole, care ar putea să fie răufăcătoare, dacă din nefericire poporul le-ar citi: sunt acolo cărţi de o ineptă nulitate şi cărţi de o completă inutilitate; versurile cutărui poet de a 7-a mână, măscări ultramoderniste, alături de greoaie tratate de filosofie. E inutil să insistăm: s'ar putea aduna material de râs homeric — dacă ne este îngăduit să râdem în asemenea prilejuri — numai din răsfoirea cataloagelor unei singure edituri oficiale. Cine nu cunoaşte această stare de lucruri şi cine nu se plânge de ea? Apoi apostolul cultural face şi opere de teatru de îndoelnică valoare. Cine a încercat vreodată să se amestece în organizarea de teatre săteşti, ştie chinul bieţilor flăcăi şi a bietelor fete, ca să înveţe pe dinafară un text pe care nu-l înţelege de multe ori nici regizorul lor improvizat. Îmi amintesc şi acuma de chinul obştesc şi îndelungat al nostru, al tuturora câţi am luat parte, într'un sat ardelenesc, la reprezentarea unei piese, localizare a celebrei farse a meşterului Patelin, în care ţăranii jucau schilod roluri de prefecţi şi de cocoane de prefecţi, de abia salvate prin râsul sănătos şi ţărănesc al scenei înşelării finale a avocatului, care ar fi putut să fie lăsată aşa cum il arată textul original, pur şi simplu

tradus de cineva care să fi ştiut româneşte.

Toată această operă de culturalizare sistematică se încheagă şi se încoronează în aşa numitele şezători culturale, care sunt prilejuri de a înfăţişa publicului piesele de teatru sus menţionate, însoţite de înflăcărate discursuri moralizatoare din care nu se alege nimeni cu nimic, afară numai de apostolul cultural, care se naşte astfel din înfierbântat auto-entuziasm, trăeşte din muta răbdare a satului şi moare în deplina satisfacerea a unui orgoliu atins de gigantism sterp.

Aceste lucruri trebue să înceteze cât mai este timpul; trebue să se prefacă neîntârziat, şi să se prefacă din rădăcină până în duh, dacă voim ca satele noastre să nu ajungă mahalaua nesfârşită a oraşelor. Să nu lăsăm să se piardă ţărănia adevărată a satelor, care nu este ceea ce e şi oraşul, însă în mai prost, ci este ceva deosebit, de sine stătător, singurul lucru pe care neamul românesc l-a creat ca valoare adevărată în istoria universală şi singura cale prin care neamul românesc poate să ajungă a fi ceea ce este menit să fie. Nu ne trebue deci în ruptul capului „cultură la sate", ci dimpotrivă o

„cultură sătească", adică o cultură care să crească firesc dinlăuntrul satului, întemeiată pe toată tradiţia de veacuri a culturii noastre ţărăneşti, care a ajuns să fie trup din trupul însăşi al României şi pe care de aceea numai cu foarte multă băgare de seamă o putem clinti din loc. Şi în nici-un caz nu pentru a o răsturna şi înlocui cu altceva, ci pentru a o ajuta să crească mai departe, spre trepte mai înalte, pe care nimeni dintre noi nu le cunoaşte, dar pe care le dorim a fi din ce în ce mai bune şi din ce în ce mai ale satului.

Pentru aceasta îi trebue însă cărturarului altceva decât entuziasm în văzul lumii, tipografie cu subvenţie şi oarecare dar de a spune nimicuri cu vorbe mari. Ii trebue trăirea umilă, cot la cot, cu satele astăzi dispreţuite, pe care să le înţeleagă şi să le iubească. Trebueşte ca, sufleteşte, cărturarul — şi vorbesc acum şi despre cărturarul cel de oraşe — să nu se despartă de obştia semenilor lui.

Dacă ar trebui să spunem într'un singur cuvânt ce e pentru noi vieaţa satului românesc şi firea poporului acestuia, am spune că este „obştie". Vieaţa sătenilor este o vieaţă de grup. De la origină şi până astăzi

încă, satul românesc se simte cuprins în formele unei vieţi de familie care strânge laolaltă nu drumeţii risipiţi ai tuturor drumurilor, ci urmaşii unui aceluiaşi sâmbure de oameni, într'o singură ceată, a unui singur neam. Vieaţa lor de toate zilele, le este tot aşa de strâns legată laolaltă, în formele de vieaţă agricolă sătească pe un acelaş trup de moşie, sau în sânul unor gospodării, care ele sunt realitatea cea mare. Sufleteşte, ortodoxia este şi ea neînţeleasă dacă nu o socotim ca o vieaţă de obştie, în care omul nu e decât o părticică mică din soborul Bisericii obşteşti. Cultural, tradiţia nescrisă alcătueşte o zestre devălmaşe a tuturor, din care orişicine se foloseşte, cu ticluiri de vorbe, versuri, melodii sau motive plastice, care sunt ale nimănui şi ale tuturor.

Ţăranii trăesc aşa. Cu cât îi cunoşti mai mult, cu atât te uimeşte trăinicia acestei vieţi de obştie, desigur mereu proaspăt învestmântată în chipuri noi, după oameni şi împrejurări, însă totuşi una şi aceeaşi pentru tot neamul românesc, câtu-i el de mult şi de întins! Cât de străveche, până în ce veacuri bătrâne trebue să se urce tradiţia aceasta ţărănească, aşa cum nu o mai are

niciun alt popor, dacă a putut rămâne până în zilele noastre, mută, nebăgată în seamă, dar îndărătnică, fără să dea loc la fărămiţări dialectale, în ciuda atâtor „culturalizări" ale atâtor stăpâniri străine!

Acest lucru trebue să-l înţeleagă un cărturar adevărat. De el trebue să se mândrească în primul rând. Şi abaterea de la această obştie de vieaţă sufletească şi deprinderi de zi la zi, trebue să ajungă a fi socotită de el ca o trădare făcută faţă de toate rândurile de oameni din a căror trudă s'a născut poporul românesc. Grija cărturarului, cea dintâi grijă, trebue deci să fie aceea de a nu se lăsa desprins din vieaţa de obştie a neamului său.

Cultura pe care o învaţă cărturarul în şcoală, zadarnic este „patriotică", dacă duhul ei este străin de obştie şi te îndepărtează de obştie, te izolează şi te face se te simţi singuratec şi trufaş. Cultura aceasta este deci de aceea greşită şi dacă un astfel de cărturar, astfel crescut, nu ştie bine care e anume lucrul pe care vrea să-l facă şi care este sufletul poporului de care se atinge, toată activitatea lui culturală, fiind spărgătoare de obştie, este un atentat împotriva neamului.

Aşa dar, tot ce face cărturarul nu poate fi bun şi sănătos, decât numai dacă el însuşi aparţine obştiei culturale a neamului său, sau dacă împrejurările de vieaţă l-au despărţit de ea, datoria lui este ca prin băgătoare de seamă şi iubitoare cercetare, să ajungă a şti lămurit ce este satul, care îi este firea, care îi sunt nevoile, ridicările şi scăderile lui.

Au fost cândva cărturari de acest fel. De câte ori aud pe câte un cultural cu sila, crescut la şcolile apusului, spunând că ţăranul e refractar culturii, mi-aduc aminte de un oarecare Anton Pann, care a făcut mai mult pentru cultura poporului decât toate ministerele instrucţiei publice la un loc. Pe Anton Pann îl găsim astăzi încă viu în sate. Nu e de mirare: ticluirile lui cărturăreşti sunt de la lume adunate şi iarăşi la lume date. Poporul a înţeles pe acest cărturar orăşan de la mijlocul veacului trecut. Şi de aceea Anton Pann a ajuns să fie piatră de temei în tradiţia orală a satelor. Tot astfel îmi aduc aminte de Dosoftei. De câte ori tânguirile şi laudele lui în stihuri, scrise fiind cu dragoste pentru inima poporului din care se ridicase, nu le găseşti şi astăzi încă, pătrunse acolo şi rămase ca o comoară statornică! Dar toate micile cărtulii, Visurile Maicii Domnului, Epistoliile, Machedoniile şi toate celelalte broşuri şi fiţuici! Desigur, în biblioteca oficială a satului vor rămâne necitite operile lui Caius Sallustius Crispus, editate de Casa Şcoalelor şi ţăranul va fi socotit de oficiali tot ca neiubitor de slovă. Însă în şerparul baciului de la munte, în chieptarul plugarului, găseşti Visul Maicii Domnului, scos seara la lumina focului şi citit cu trudă şi evlavie de un suflet care caută alt suflet asemănat lui.

Calea pe care au mers cândva alţii, de ce am părăsit-o noi? Şi ce au făcut alţii, în alte vremuri, de ce nu am face şi noi pentru vremile deacum? De ce n'ar mai fi chip să încerce fiecare cărturar, în satul lui, să vorbească, întocmai ca un ţăran luminat, unor fraţi de ai lui, cărora, din iubire adevărată şi umilă, le-ar împărtăşi lucruri pe care le-a socotit pentru el însuşi bune? Fără schimonosire şi fără făţărnicie, muncind la crearea culturii de mâine, cum îşi face albina mierea, aşa doresc neamului acestuia, să-i fie cărturarii.

Să nu uităm că sufletul unui neam se alcătueşte în fiecare zi. Dacă nimeni nu dă dintr'al lui, cât poate, la

locul unde soarta l-a hărăzit, pentru creşterea neîncetată a comorii de cultură moştenită din bătrâni, sufletul unui neam se părădueşte. Şi o să ne poată cândva trage la răspundere copiii copiilor noştri, pentru că noi am primit un suflet, însă l-am lăsat să piară din nepricepere şi trândăvie.

IV.

CEA DINTÂI NEVOIE : SĂNĂTATEA.

Nu se poate îndeajuns spune cât de gingaşă e problema ridicării, prin cultură, a sufletului unui popor şi cât de băgători de seamă trebuie să fim, atuncia când voim să schimbăm ceva din el. Mereu ne paşte primejdia stricării unor lucruri pe care astăzi numai din nepricepere nu le preţuim, dar de care va veni poate vremea să ne pară rău.

Şi lucru ciudat: tocmai aci, unde era primejdia mai mare şi rostul nostru mai îndoelnic, s'au ivit străduinţele cele mai mari de acţiune culturală. Am mers aşa, pe o muchie de cuţit: concentrându-ne toate puterile în propaganda cărţii şi alfabetismului, mărginind cultura întreagă între zidurile şcolii şi programele de serbări culturale, toată munca noastră a stat gata să fie ori zadarnică, ori de-a-dreptul vinovată.

In timpul acesta uitam sistematic

un lucru de căpătâiu: între cultură şi învăţământ, sunt deosebiri de făcut. Intr'adevăr, să presupunem că întreg programul şcolar şi extraşcolar este realizat. Să ne închipuim un sat în care toţi sătenii sunt ştiutori de carte, toţi cetind bibliotecile săteşti, toţi venind regulat la şezătorile culturale, toţi ascultând programele de radio şi urmărind regulat filmele culturale. Mai mult decât atâta: să presupunem că avem cu adevărat o carte bună, un program de radio potrivit, teatru şi conferinţe pe potriva sătenilor. Ei bine, toate acestea ar putea să fie zadarnice. Căci săteanul trăeşte astăzi în neagră mizerie trupească. E de-a-dreptul ridicol să vorbim numai şi numai de o ridicare prin carte, a satelor. Atâta timp cât e ros de boli, prost hrănit, prost adăpostit, fără de ajutor medical, trăind într'o neomenească murdărie, un traiu neomenos, îi trebuie neapărat „cultură" săteanului nostru, aşa cum îi trebuie chelului tichie de mărgăritar.

Iată de ce putem spune că mai toată activitatea noastră culturală de până acum, a pornit pe dos. Ne-am pus toată silinţa în a trezi artificial lucruri care nasc de la sine. Am vrut să schimbăm mentalitatea şi

mijloacele de a o face. Am făcut şcoli şi biblioteci şi am socotit că, în România, unde învăţământul este liber, gratuit şi obligator, este de aci înainte o ruşine să avem neştiutori de carte. Dar de lucrurile sănătăţii ne-am apucat doar îndoelnic. Şi totuşi sănătatea publică trebuie să fie făcută şi poate fi făcută, exclusiv prin mijloace de stat. Spitalele, depozitele de medicamente, controlul sanitar la domiciliul oamenilor, toată acţiunea de higienă socială, nu se pot face decât cu ajutorul unei organizaţii centrale, ajutată de şcoală şi de cămine culturale. Aci ar fi trebuit să se facă simţită, mai întâi şi mai adânc, voinţa centrelor orăşeneşti de a face ceva pentru ridicarea culturală a satelor. Ar fi trebuit — după atât amar de vreme de când avem o Românie modernă — să existe astăzi, nu numai spitale regionale, care aşteaptă răbdătoare să le vie bolnavii la consultare sau internare — şi să-i aştepte deseori cu grijă, căci lipsa totală de mijloace băneşti pun spitalele rurale în neputinţă de a funcţiona, — ci ar fi trebuit să vedem aceste spitale lucrând cu ajutorul unei întregi reţele de instituţii permanente, în fiecare sat, la o muncă mai mare decât aceia a

vindecării bolnavilor şi anume la munca înlăturării cauzelor de îmbolnăvire şi la ridicarea generală a felului de vieaţă de la sate. Şi şcoala, precum şi căminele culturale, ar fi avut aci rostul lor.

In situaţia de astăzi însă, cei mai mulţi dascăli de şcoală se simt fericiţi dacă frecvenţa şcolară în satul lor este satisfăcătoare. Dar nu se simt personal vinovaţi dacă şcolarii mor de variolă. Lucrul nu-i priveşte. Luarea măsurilor de apărare împotriva bolilor atârnă de medic şi de Ministerul Sănătăţii, nici de cum de cel al Instrucţiunii publice.

De aceia cu greu convingi pe falsii culturali că este o crimă împotriva culturii să laşi astăzi să moară pe cineva de variolă, ceea ce este semn al unei sălbăticii în organizarea de stat şi a unei lipse de priveghiere, cu totul de nesuferit. Şi este o batjocură să-i dai pe deasupra, radio şi cinematograf. Un om de cultură nu şi-a îndeplinit datoria dacă se mărgineşte a răspândi în popor cartea. Sunt şi alte bunuri culturale decât cele ale instrucţiunii. Şi deopotrivă e bun cultural biblioteca, cum e şi farmacia şi curăţenia trupească.

Rostul omului de cultură la sate, rostul învăţătorului deci, este să răspândească şi să facă a se bucura toţi oamenii, de toate bunurile culturale şi cea dintâi datorie a lui, cea în care îndoială nu poate fi, este aceia a sănătăţii. Putem sta la îndoială dacă este de dorit să înlocuim vechia literatură populară tradiţională, bun obştesc născut mereu viu prin creaţia personală a fiecăruia în parte, cu literatura uniformă a cărţii, faţă de care cetitorul nu mai e decât un consumator, iar nu un creator ca până acuma. Putem sta la îndoială dacă este bine să răspândim şansonete şi muzică occidentală, spre înlocuirea vechilor cântece populare, alcătuite cu totul altfel, în altă tradiţie şi în alt suflet. Putem sta la îndoială dacă e bine să răspândim credinţe pozitiviste scientiste la sate. Ne poate părea rău de fatalitatea cu care „unde vin cu drum de fier, toate cântecele pier" şi de ivirea generalizată a unui ţăran care ştie că omul descinde din maimuţă şi apreciază muzica lui Wagner.

Insă nu putem sta nici un moment la îndoială în privinţa nevoilor culturale ale sănătăţii populare. Când este vorba de higienă populară, cea mai dârză, şi la nevoie, violentă acţiune, este binevenită. Cu

sila chiar, să ne străduim a face ceva. Nu-i poate strica nimănuia, nici când, să nu fie alcoolic, sifilitic, putred de tuberculoză, ros de malarie, şi pelagros nehrănit. Şi numai bine va fi, dacă nu ne vor muri copii în murdărie.

Suntem solidar responsabili, noi, toţi aceia care ne bucurăm de civilizaţia modernă, să nu ne lăsăm ţara să moară de mizerie trupească. Fără de acţiune culturală în domeniul sănătăţii, vom semăna cu aceia care badijonează cu tinctură de iod gomele sifilitice, sau dau cu spoială pe faţa leprosului. Mai bine sănătos şi incult, decât cult de falsa cultură pe care o poate avea un om care zace în boală, din mizerie şi necunoştinţă. Dascălul de şcoală trebuie să ştie că până la medic, cu organizarea aceasta defectuoasă pe care ne-o permite sărăcia şi trândăvia noastră, avem şi noi, fiecare în parte, o datorie de făcut.

O datorie atât de simplă! Nu e vorba să facem noi singuri, de la început, totul. Nu e vorba să înlocuim noi pe medici şi organizarea spitalicească, ci să-i ajutăm numai, prin crearea unei continue mişcări de higienă publică şi printr'o organizare

de asistenţă şi supraveghere la domiciliu.

Ştiu că uneori e greu. Deseori, cel dintâi care se supără este medicul. Mi-aduc aminte cum într'un sat din depărtata Basarabie, predam unui medic rămăşiţele unui depozit de medicamente de pe urma unei campanii de medicină socială, făcută în sânul unei monografii sociologice condusă de Profesorul D. Gusti. Am adus, cu acel prilej, medicului un sătean ca să-l vadă. Ce să mai ocolesc fapta? L-a dat afară în bătaie! Dar asemenea cazuri sunt cu totul rare. De regulă, vom întâlni medici care îşi înţeleg rostul şi nu vor refuza ajutorul pe care suntem datori a i-l da. Acest ajutor consistă în primul rând în sfat bun, dat la nevoie bolnavilor. De aceia un învăţător care ştie perfect de bine „treptele formale", dar nu ştie elementarele noţiuni de higienă şi medicină, nu este un învăţător bun. Grija lui de copii trebuie să treacă dincolo de sălile de clasă, până la priveghierea întregii lor vieţi. Aceasta presupune însă cunoaşterea şi priveghierea familiilor elevilor. Un învăţător adevărat, trebuie să treacă regulat prin casele părinţilor. Să se obişnuiască a avea legături cu ei, nu nu-

mai cu prilejul aplicării amenzilor şcolare, ci deseori, cu prilej sau fără.

Cunosc un preot din părţile Gorjului, care trecea aşa mereu, din casă în casă. Cu vorbă blândă şi simplă, se amesteca în toate: „Taică, da' ce-i cu murdăria de acolo?", sau „Aşa, aşa, taică; e tare frumos aci la voi", îl aud încă spunând. Şi atâta era deajuns, ca lumea să ştie că este bine să fie curat în casă, căci „taica părintele" era în stare, la nevoie, să-i „probozăluiască" în Biserică, spre ruşinea lor.

Simpla trecere prin casele oamenilor, de pildă acolo unde s'au născut copii, e de ajuns ca să scadă simţitor mortalitatea infantilă. Şi repetarea regulată a acestor vizite, e deajuns ca să ridice felul de traiu al oamenilor. De ruşinea ta, îşi dau oamenii silinţa să facă, din toată sărăcia lor, măcar atâta cât este cu putinţă. Oamenii iubesc priveghierea celor pe care îi socotesc mai mari decât ei şi câte prietenii bune, temei şi punct de pornire al ridicării culturale a satului, nu se pot face aşa, prin simplul fapt că ai intrat în casa omului şi ai găsit cuvânt alinător la suferinţi tăcute, sfat bun la nepricepere şi îndemn la străduinţa care tocmai şovăe.

Ni se spune mereu, de câte ori vine vorba de sănătatea sătenilor, că la sate oamenii se lecuiesc cu babele şi că nimic nu se poate face pentru ridicarea stării lor higienice. Dar vindecarea cu babe — care şi ele de multe ori ştiu destul de bune principii de medicină empirică — este un semn că săteanul preţuieşte sănătatea şi şi-o caută cum poate. Dacă omul de cultură de la sat ar înţelege că e de datoria lui să se amestece şi în trebile acestea, oamenii vor veni din ce în ce mai mulţi la ei şi vor putea fi astfel îndrumaţi pe calea cea bună.

Dacă n'ar fi decât înlăturarea anumitor prejudecăţi stricătoare şi încă ar fi o treabă de făcut pentru învăţător, în ajutorul medicului. Astfel în judeţul Gorj, unde „doda", naşa copilului, îi este ritual şi moaşă, mi-a fost dat să întâlnesc cazul unei lăuze care, în lipsa „dodei", a fost moşită de către propria ei fată, în vârstă de 10 ani, cu asistenţa altor femei mai în vârstă, dar care nu se puteau amesteca în trebile „dodei". E limpede: intră în căderea cărturarului să distrugă asemenea prejudecăţi dăunătoare.

Văd, în definitiv, lucrurile aşa: un învăţător care să nu stea izolat, în

casa lui şi la catedra lui: ci care să se amestece zi de zi, an de an, în vieaţa gospodăriilor. De ruşinea şi de dragul lui, gospodăriile acestea ar începe să fie mai curate şi oamenii să ducă un traiu mai omenos. Incetul cu încetul s'ar deprinde apoi cu nevoia curăţeniei şi a îngrijirii medicale. La urmă, cu toţii, după ce un nou curent s'ar fi născut în opinia publică, ar pretinde organizaţiilor de stat un serviciu sanitar în slujba căruia s'ar pune toate iniţiativele particulare, care să facă din neamul românesc ceea ce nu este acum, adică un neam sănătos.

Cei care cunosc ce se petrece cu sănătatea poporului, ştiu că nu este de glumă: aci e problema de vieaţă şi de moarte a neamului. Zadarnică toată străduinţa noastră de instrucţie publică, dacă neamul moare. Ne mor copiii, ne mor oamenii maturi; *ne mor cu atât mai mult cu cât părăsim traiul patriarhal de odinioară şi intrăm în cel modern, fără să avem corespunzătoarele organizaţii de higienă socială.*

Iată pentru ce, bună treabă o fi o bibliotecă sătească, dar mai bună-i o baie populară. Şi bune-s şezătorile artistico-literare, cu coruri, fanfare şi discursuri, dar mai bună este modesta şi tainica operă de asistenţă socială, pe care o poate face cărturarul la sate.

Măcar de-am şti alege, între făţărnicia serbărilor şi munca necunoscută, dar rodnică, de zi la zi, calea cea bună!

V.

TEMEIUL CULTURII SĂTEŞTI : GOSPODĂRIA

Iată iarăşi ceva de care nu îndeajuns s'au apropiat dascălii: buna stare a oamenilor! Şi totuşi, e lesne de înţeles că nici sănătos, nici luminat nu poate să fie omul din cale afară de sărac şi că deci o şcoală într'un sat în care mizeria bântue, e ca şi cum nu ar fi.

Dar ce rost poate să aibă dascălul în trebile gospodăriei? Nu e aici căderea statului să se amestece?

Da şi nu. Adică peste amestecul şi ajutorul statului, la nevoie în lipsa lui, şcoala poate munci ca să-şi facă singură buna stare sătească fără de care ea însăşi rămâne nerodnică.

Mai întâi de toate, învăţătorul trebue să fie el însuşi, un bun gospodar, pilduitor prin faptă. Nu bogat prin averi rămase din părinţi

sau luate de zestre, ci un priceput chivernisitor al puţinului sau multului pe care îl are. Şi ce ştie el, în pomicultură, agricultură, creştere a vitelor, apicultură, să nu ţie ca o făclie subt obroc, ci să arate necontenit altora.

N'ar greşi acela care ar judeca valoarea unui învăţător după numărul oamenilor care au învăţat dela el să altoiască, să facă pepiniere, să înmulţească stupii, vitele şi păsările de folos omului. In clasă, cu cei mici; în sat, cu cei mari: dascălul trebue să facă necontenit şcoală de gospodărie, pentruca sărăcia să nu mai izvorască din lene şi din nepricepere şi să nu mai adăogim peste greutăţile vremilor de acuma, greutăţile păcatelor noastre.

Dar nu numai atâta pot face şcoala şi cărturarii satelor: sărăcia izvorăşte astăzi, chiar pentru oamenii harnici, din lipsa de organizare economică. Aci e problema cea mare. S'o lămurim, pe scurt.

Au fost vremuri în care fiecare sat şi fiecare gospodar putea să-şi ducă vieaţa fără să aibă legături cu alte sate. Trăind în gospodării casnice închise, oamenii făceau singuri tot ce le trebuia. Produceau cât le trebuia să mănânce şi mâncau cât

produceau. Astăzi însă vremile sunt schimbate, căci intrând în legături cu pieţele cele mari ale lumii întregi, am ajuns ca buna noastră stare să atârne nu numai de hărnicia şi de vremea bună sau rea dela noi, ci şi de bogăţia sau sărăcia unor ţări atât de îndepărtate cum sunt cele ale Americii. Astăzi omul lăsat singur, măcar de i-ar fi hambarele şi pivniţile pline, poate pieri de foame din scăderea preţurilor, pe care nu el o hotărăşte.

Un singur leac este şi o singură fereală: unirea laolaltă a oamenilor, organizarea economică, astfel ca puternicilor duşmani din afară să le putem face faţă cu puteri nefărâmiţate. La schimbarea vremilor, neavând încotro, datori suntem să ne schimbăm şi noi pe potriva lor.

Intrebarea este însă cum se poate face această organizare economică şi ce rost are cărturarul sătesc în munca aceasta?

Să pornim băgând din nou de seamă greşelile pe care le-am făcut până acuma, aceleaşi pe tărâm economic ca şi pe tărâmurile despre care a fost vorba până acum. Am căutat şi de data aceasta să găsim şi să împrumutăm forma de organizare economică dela popoarele occidentului, de unde a venit şi răsturnarea vechilor rosturi ale gospodăriei noastre. Insă am părăsit noi înşine aceste rosturi, fără să băgăm de seamă că şi aci, în vechile noastre tradiţii, erau îndemnuri şi căi bune de urmat.

A mai fost prilejul să ne amintim că vieaţa adevărată a satului românesc este o vieaţă de obşte. Obştea aceasta nu este numai sufletească, ci şi o organizaţie economică, o întovărăşire laolaltă a tuturor gospodăriilor unui sat. De toată această zestre de organizaţii tradiţionale, după obiceiul pământului, pe care am avut-o, a uitat cu desăvârşire vieaţa cea nouă, hotărîtă de către stat.

Să luăm de pildă cazul organizării proprietăţii la noi. Parcă unul din scopurile pe cari le-au avut legiuitorii împroprietăririlor noastre, a fost acela de a distruge, nu numai marea boierie latifundiară, ci şi organizaţiile săteşti, deprinderile pe care le aveau sătenii de a munci într'o obştie priveghiată de un organ central. Statul nostru, din necunoaşterea realităţilor sociale, a presupus pe săteanul român ca fiind aidoma cu boierii proprietari de pământuri, adică dornici de o proprietate indi-

viduală singuratică şi în stare să o folosească. In momentul când aceşti săteni, apăsaţi de greutatea legăturilor dintre ei şi boierii latifundiari, şi-au cerut dreptul la o vieaţă mai omenească pe pământul pe care îl munceau, s'a crezut că ei ceruseră neapărat forma de organizare occidentală a proprietăţii absolute.

Sunt desigur regiuni unde ţăranii au cerut chiar acest lucru. Dar în majoritatea lor, ei vroiau numai folosinţa pământului, care nu urma neapărat să se facă în forma proprietăţii acesteia dezorganizate, a parcelării individuale şi în tot cazul nu trebuiau să fie lăsaţi în deplina anarhie de astăzi.

Dovada că sătenii nu ardeau de dorul formelor occidentale de stăpânire, o avem în faptul că în ciuda improprietăririlor pe loturi individuale, dela 1864, sătenii, după propria recunoaştere târzie a celor care au făcut reforma, au urmat să-şi folosească pământul lor în obştie. Ba chiar acum, după improprietărirea cea mare a războiului, regiuni întregi îşi mai cultivă încă pământul în obştie. Dacă nu ar fi decât cazul seriilor de sate care cunosc agricultura rotativă pe trei tarlale, ceea ce reprezintă un sistem sătesc colectiv,

iar nu unul individual, de exploatare a pământului şi încă am avea un semn al căilor pe care ar fi trebuit să mergem. Este însă de necrezut chipul în care am socotit că putem sparge şi împrăştia vechile obştii de producători, atât de apte totuşi unei raţionalizări în sens modern. Dacă în faţa relelor care s'au vădit dela început, în urma schimbării structurii noastre sociale, o sforţare imensă, pe care ar fi păcat să nu o relevăm, a fost făcută, apoi ea a pornit de multe ori pe căi greşite şi mai întotdeauna fără de ajutorul pe care l-ar fi putut da vechile deprinderi de obştie ale satului. S'a încercat de pildă să se creeze o mentalitate cooperatistă în sânul satelor noastre. Dar cooperaţia s'a vădit pentru vieaţa noastră economică o formulă oarecum străină. Ea s'a născut în occident pentru folosul salariaţilor care vroiau să scape de sub exploatarea capitalismului industrial şi avea drept scop să înlocuiască formula capitalistă printr'o alta mai înaintată. La noi însă, supunându-se cerinţelor de fapt ale ţării, cooperaţia a luat înfăţişarea unei unelte de legătură între două sisteme economice, menite să rămână neatinse: de o parte vieaţa ca-

pitalistă a oraşelor şi a pieţelor, de alta vieaţa patriarhală a satelor. Iată de ce spiritul cooperatist nu a reuşit să pătrundă la noi în adevăratul lui sens, iar criza economică din ultima vreme a adus după sine aproape distrugerea întregii noastre mişcări cooperatiste.

In tot timpul acesta, dincolo de străduinţele de organizare a vieţii noastre în forme nepotrivite realităţilor, vechile organizaţii obişnuelnice ale sătenilor au continuat să trăiască şi trăiesc şi astăzi, nesguduite de criză. Uităm prea deseori câtă putere de vieaţă şi de rezistenţă la loviri vădesc obştile moşnenilor şi răzeşilor din vechiul regat, care cuprind peste 30% din pământul ţării, organizaţiile grănicereşti, composesorate şi comunităţi de avere din Transilvania, cetele de mazili din Basarabia, stăpânirea mirié din Dobrogea şi nu vrem să recunoaştem că un duh de obşte există în vieaţa săteanului nostru şi că formulele lui de organizare se dovedesc a fi mai trainice decât acelea pe care ni le pun la dispoziţie codurile.

In faţa neizbânzii activităţii noastre de stat de până acum, care a înăbuşit duhul de obştie sătesc şi a reuşit să creeze pe individul izolat

pe care greşit l-am dorit, se pare că mulţi oameni, dintre acei care au răspunderea trebilor ţării, se trudesc să găsească o nouă formulă de strângere la un loc a oamenilor, pe care tot ei i-au despărţit. Auzim vânturându-se de câtva timp gândul unor organizaţii în formă de kolkhozuri, de arteluri, zadrugi, miruri sau mai ştiu eu ce. Insă n'am auzit pomenindu-se până acum de către nimeni, că ar fi cu putinţă să se folosească formula băştinaşă a obştiilor noastre bătrâne, a căror putere de vieaţă s'a dovedit totuşi de veacuri şi se mai dovedeşte încă zi de zi.

Pentru cine ştie să vadă realitatea altfel decât din buchea scrisă, obştiile acestea româneşti ar trebui să fie, în răscrucea de astăzi, prilejul învăţăturilor celor adevărate.

Desigur că obştiile acestea *vechi* sunt în vremea de astăzi menite unei pieiri. Vremile schimbându-se, obştiile rămase în voia lor, nelegiferate, nepriveghiate de către stat, hulite şi persecutate în măsura în care întâmplător le cunoaşte superficial orăşanul, nu mai pot să corespundă tuturor împrejurărilor.

Dar scopul nostru nu poate şi nu trebue să fie acela de a le înlătura

şi de a le şterge de pe faţa pământului pentru a le înlocui cu formule a căror nepotrivire mai dinainte o putem cunoaşte, ci acela de a căuta să le prefacem astfel încât să poată trăi şi să-şi dea rodul lor mai departe, pentru vieaţa de acum, aşa cum şi l-au dat şi pentru întreg trecutul ţărilor acestora.

Dar tălmăcirea aceasta în forme noui, potrivite vremurilor noui, a unor lucruri tradiţionale vechi, cu greu putem să o aşteptăm din partea organelor de stat.

Singura scăpare nu poate veni decât tot din partea satului, care mai păstrează încă vii tradiţiile sale şi mai ales din partea cărturarilor satului, care cunosc ca şi orăşenii, nevoile vieţii moderne, dar nu s'au rupt încă de vieaţa de obşte a satului lor.

Iată deci cum din nou apare limpede datoria pe care o au cărturarii satelor. Ei sunt aceia cari trăind în mijlocul realităţilor de vieaţă ale satului, trebue să nu le dispreţuiască, ci dimpotrivă să le cunoască iubitor şi să le facă trup din trupul lor. Numai aşa, dela satul el însuşi, condus şi înţeles de cărturarii lui cuminţi, putem nădăjdui să avem în sfârşit organizarea raţională a economiei noastre săteşti, prin strângerea, în duh de obşte, a tuturor gospodarilor satului. Odată această alcătuire economică creată, o vom putea apoi pune de-a-gata în slujba organizaţiei de stat, spre folosul nostru al tuturor.

VI.

ŞCOALA, PILDĂ VIE A SATULUI

S'a vorbit prea mult de un misionarism cultural. Ar trebui să fim mai cuminţi. Un misionar se trimite, de către o Biserică, spre necredincioşi, ca să le ducă vestea Învăţăturii adevărate. Misionarul lucrează deci printre păgâni, ca să-i câştige la credinţa pravoslavnică. Dar un dascăl nu poate şi nu trebue să fie aşa ceva: sătenii nu sunt nişte sălbateci şi nici nu e vorba de o dreaptă credinţă pe care să o punem în locul unui păgânism al lor, pe care îl vrem stins cu desăvârşire. Ci dimpotrivă, satul ne cheamă, aşa cum îşi cheamă Biserica dreptcredincioşilor pe preotul ei, ca să trăiască zi de zi printre ei, sfătuitor al oamenilor şi purtător al harului. Nici o învăţătură cu totul nouă, abia acum adevărată, nu se cade a fi propovăduită, misionarul stând deoparte şi mult mai sus, iar răii de ascultători, mai jos şi în greşală. Ci dimpotrivă, dascălul trebue să-şi dea seama că

are el tot atât de mult de învăţat de la sat, cât are şi satul a învăţa de la el şi că aci e vorba de o tovărăşie, în cele bune, a satului cu şcoala.

Iată dar cum ar trebui să fie şcoala: nici străină de sat, închisă între cei patru pereţi ai clasei, numai cu copii aplecaţi cu nasurile pe buchea scrisă, dar nici de-asupra satului, dispreţuit şi adus cu sila la o şcoală de adulţi. Ci ea trebue să facă parte din vieaţa firească satului, trup din trupul şi suflet din sufletul lui. Şi aceasta nu se poate face decât dacă satul simte că în adevăr şcoala şi învăţătorii sunt *ai lui*. Şi, iarăşi, aceasta nu se poate face decât dacă satul simte că şcoala nu este străină de nevoile lui cele zilnice şi ştie a le da un răspuns de muncă folositoare.

Ministerul ar putea să întreţie, undeva, cu bani, o şcoală. Să zicem că ar avea mijloacele — să dea Dumnezeu să le aibă — ca să dea şcoalei şi dascălilor tot ce le trebuie: local, material didactic, lefi, ba şi jandarmi să aducă cu sila copiii la şcoală. Atunci ar putea şcoala aceea să trăiască foarte bine şi fără de sat, chiar dacă satul ar urî-o. Numai că şcoala aceea nu ar mai fi şcoală, pentru că şcoala adevărată este numai şcoala care îşi îndepli-

neşte menirea ei, care are în vieaţa satului rostul social pe care trebuie să-l aibă, care este iubită de către sat, care ştie să-şi împletească iţele printre sutele de fire de urzeală ale nevoilor obştiei, aşa ca, cu nici-un chip să nu se mai poată desface satul de şcoală şi să nu mai poată trăi nici satul fără de şcoală, nici şcoala fără de sat.

Iată idealul spre care trebue să tindă fiecare dascăl: să aibă o astfel de şcoală, pe care satul el însuşi ar fi gata să o ţie singur, — bine rău, aşa cum poate, — dacă din nenorocire statul nu şi-ar mai putea da ajutorul.

Credeţi că e cu neputinţă să se ajungă la înfăptuirea unui asemenea ideal? Desigur că nu, dacă într'adevăr dascălul îşi înţelege datoria, mare şi modestă în acelaş timp, de a se pune în slujba semenilor lui.

Nu un „misionar". Ci un om viu, cel mai viu om în tot satul. Cel mai legat sufleteşte de obştie, cel mai pilduitor prin fapte, pentru toată lumea. Faptul că el are copiii în grija lui, nu îl îndrituește a crede că poate face ce vrea cu ei; că îi poate creşte înstrăinaţi sufleteşte de satul lor, cu ochii spre o altă cultură decât cea a satului lor, spre oraşele în

care puţini ajung şi puţini trebuie să ajungă, dintre cei mai buni dintre toţi fiii neamului. Gândul acesta al selecţionării valorilor, nu trebue să-l pierdem, desigur. Dar de dragul lui nu trebue să ne irosim puterile de muncă. Nu trebue să uităm că acolo, *în sat,* vor rămâne cei mai mulţi, şi că pe aceştia trebue să-i ajutăm a fi oameni de omenie, harnici şi cinstiţi gospodari la casa lor. Un dascăl este o pildă vie pentru şcolarii lui. Dacă pe el îl vor vedea copiii tânjind după o altă vieaţă, dacă îl vor auzi tânguindu-se de nenorocul care îl face să trăiască în satul lui, cum vreţi să aibă ei o altă credinţă şi un alt suflet? Cu totul altă şcoală ar fi aceea în care dascălii şi elevii s'ar încălzi la aceeaşi iubire pentru pământul lor şi vieaţa pe acest pământ, în care au crescut, s'au trudit şi se odihnesc acuma strămoşii lor. O iubire activă, o iubire din acelea care nu se rabdă să nu muncească necontenit la înfrumuseţarea şi înălţarea lucrului iubit. Din ce în ce mai frumoase, gospodăriile; din ce în ce mai curaţi, mai mulţi şi mai sănătoşi oamenii; din ce în ce mai strâns tovarăşe sufletele harnice la bine.

Aceasta nu este o chestiune de program şcolar, ci o chestiune de suflet care dă vieaţă unui program şcolar. Clasa bunului dascăl este de aceea satul întreg. Acolo, plimbându-se pe văi şi dealuri, trebue să invețe copiii geografia, pornind de la dragostea firească a omului pentru locurile de care îi este legată vieaţa. Acolo, pe lângă biserici, cruci de hotar şi la auzul amintirilor bătrânilor locului, trebue să înveţe copiii ce înseamnă istoria neamului. Şi îngrijind grădina, plantând pomi, altoindu-i, ferindu-i de boli şi vrăjmaşi, trebue să deprindă copiii pomicultura. Alături de învăţător, copiii trebue să crească la iubirea de vitele de muncă şi de prăsilă, de care atârnă buna lor stare de mai târziu.

Aşa după cum munceşte satul, primăvara, vara, toamna şi iarna, la câmp, la vite, în prisacă, sau acasă, de-a-lungul şirului întreg de îndeletniciri de care satul se apucă sub imboldul vremii, laolaltă trebue să pornească şi dascălul cu elevii lui, ca împreună să înveţe tot ce e de învăţat, şi să se gândească la ce ar trebui să se facă pentru ca toate lucrurile să se îmbunătăţească şi să fie mai frumoase.

Cu copiii după el, învăţătorul trebuie să ducă lupta pentru câştigarea satului, şi în aceşti copii trebuie el să-şi aibă ajutoarele de acum şi tovarăşii de mai târziu.

Părinţii, oamenii ajunşi în vârstă mai mare, se bucură mai mult de cele pe care le învaţă copiii lor, cu folos, decât de ce-ar putea învăţa ei. Şi învaţă mai mult de la copiii lor, decât ar învăţa de la un dascăl pe care copiii nu l-ar iubi. Aşa îi place omului, să-şi vadă copilul lui în rând cu ceilalţi. Este în stare să vie, Duminecă de Duminecă, la şcoală, dacă ştie că în corul şcoalei cântă şi al lui; şi să asculte lungi citiri din cărţi, dacă citeşte şi al lui; să meargă să facă grele zile de clacă, dacă s'au pornit copiii la un curăţat de drumuri, de fântâni, la o sădire de pomi, sau la o campanie de văruire a caselor.

Şi şcolile acestea vii, care trăiesc vieaţa satului şi care cresc pe cei mici în dragostea vieţii de sat, se lărgesc, cu timpul, până la a fi o şcoală pentru satul întreg. Oamenii mari se obişnuesc a veni ei înşişi la şcoală pentru a cere un sfat, pentru a mai trage cu urechea să înveţe câte ceva, să priveghieze şi să se bucure de creşterea dată

copiilor. Interesul pentru cultură se deşteaptă şi prinde a creşte, astfel că, la un moment dat, învăţătorul nu se mai simte singur, ci strâns într'o ceată întreagă, având acelaş scop şi ducând aceeaşi muncă. Şi cu satul întreg alături de el, învăţătorul are alte puteri decât ar putea avea singur. Ajuns a fi punctul de vieaţă vie al satului întreg, el va putea abia să aibă o înrâurire binefăcătoare asupra oamenilor şi să-şi capete răsplata muncii sale.

Căci într'adevăr, dacă este pentru dascăl o răsplată, apoi atunci aceea e numai răsplata bucuriei pe care o are când vede că nu i-a fost străduinţa zădarnică. Să nu se aştepte din partea altcuiva la vre-o altă răsplată. Ce îi pot da oamenii de departe, sunt zădărniciile unor recunoaşteri, pătate de prea multe ori de calcule politice. Dar oamenii lui, satul lui, poate da dascălului cu totul altceva: căldura sufletească a iubirii pe care ţi-o poartă un frate de cruce, căruia i-ai făcut tot binele pe care l-ai putut şi mulţumirea înfăptuirii frumoase.

Şi pentru că începusem prin a pomeni de „misionarul" cultural, cu care nu se potriveşte rolul învăţătorului, se cade să spunem, pentru a

încheia, cu cine se aseamănă el mai mult.

Prăznuim în Biserica noastră pe unii Sfinţi pe care îi pomenim întotdeauna împreună „cu ai lui": un Sf. Leonte cu ai lui, un Sfântul Areta cu ai lui. Aceşti „ai lui" anonimi, dau sfântului o altă putere. Ghicim acolo pe omul care a avut soarta fericită să nu fie singur, ci să-şi ducă sfinţenia vieţii sale împreună cu ai lui şi pentru ai lui.

Iată, aşa îl vedem pe adevăratul dascăl: un om pus în slujba binelui obştesc, un om care nu se rupe sufleteşte de obştia în mijlocul căreia trăeşte, care o cunoaşte şi o iubeşte, bucuros de toate lucrurile bune pe care le găseşte acolo, îndurerat de toate scăderile ei. Iar gândul lui, mereu în zbor către mai departe, spre zări de mai înaltă cultură, să nu pornească nici odată singur, ci numai „cu ai lui" din obştie, laolaltă.

Astfel ca atuncia când numele unuia din aceşti dascăli, va fi pomenit cu recunoştinţă mai târziu, să se poată spune şi despre el că a fost ca şi sfinţii de care pomenirăm, în toată vieaţa şi până la moarte, *cu ai lui.*

VII.

UN CUVÂNT DE ÎNCHEIERE

Gândul care necontenit a străbătut rândurile acestea, n'a fost decât unul singur, simplu şi nestrămutat.

Ţărănimea noastră, care şi-a avut cândva o vieaţă falnică şi a însemnat lucrul cel mai de seamă pe care l-a putut da neamul românesc, se află astăzi în părăsire: s'au depărtat de ea cărturarii, orăşenii, oamenii politici şi cei de bancă. Şi ţărănia trage a moarte, luptându-se să se păstreze, din ce în ce mai sărmană, sub loviturile falsei culturi cu care căutăm s'o otrăvim.

A părăsi însă ţărănia este a-ţi trăda însuşi neamul şi a te arăta nevrednic de zestrea părinţilor, lăsată ţie moştenire. O singură datorie avem: aceia de a lua din nou ţărănia, cu dragoste, la sânul nostru şi a o purta întreagă, lipită strâns de sufletul nostru, spre zările noi ale unei lumi mai bune.

Imi aduc aminte stăruitor, de câte ori mă gândesc la această ţărănie, de un act mucegăit, scris cu vechi slove cirilice, pe care l-am găsit,

sunt ani mulţi de-atunci, în casa unui trudit vrâncean.

Se povesteşte acolo de unul care lasă zapis la mâna ficiorilor lui, precum să se ştie ca au avut cândva o curătură făcută de părinţii săi în pădure merie. Şi apoi, venind vremile grele, au lăsat-o în părăsire şi au umplut-o iarăşi pădurea. Dar el, arzându-şi ochii şi mâinile, cu toporul şi prin arşiţă, a făcut de iznov curătura. Iar acuma, când munca e gata, par a voi fraţii lui să între în stăpânirea averii părinteşti. Dar dacă or veni, să fie procleţi, să cadă sub blestemul celor 314 oteţi de la Nicheia şi să nu le putrezească oasele, căci numai el şi-au ars ochii şi mâinile şi drept e ca numai „cine a curăţat pădurea să stăpânească".

Tot astfel şi curătura vechii culturi săteşti a umplut-o de iznov pădurea. Şi se găsesc şi acuma fraţi care vor să o lase mai departe în părăsire.

Să o facă. Dar să ştie că o vor plăti scump, căci vor veni vremuri în care vor cădea sub greu blestem şi vor fi alungaţi, ca nemernici, de la stăpânirea averii părinteşti pentru care nu-şi vor fi ars nici mâinile, nici ochii.

CUPRINSUL: